

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 2277-5730

AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - IX, Issue - I
January - March - 2020
Marathi Part - II

IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 6.399
www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

❧ CONTENTS OF MARATHI PART - II ❧

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	डॉ. पंजाबराव देशमुख यांच्या राजकिय विचार व कार्याची प्रासंगीतकता प्रा. गोंदकर तुकाराम दत्तात्रय	१-३
२	समाजसुधारकांचे कार्य आणि महिला सक्षमीकरण भागवत द. गोरे	४-८
३	महात्मा फुले शुद्रातीशुद्रांच्या उत्थानाचे उद्गाते विशेष संदर्भ : (महात्मा फुलेंची अखंड काव्यरचना) डॉ. अशोक घोळवे	९-१२
४	सावित्रीबाई फुले आणि आजची स्त्री प्रा. ज्योत्स्ना जी. गायकवाड उत्तम बी. वाघमारे	१३-१५
५	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे स्त्रीविषयक विचार आणि वर्तमान काळातील प्रासंगिकता डॉ. आर. के. पवार	१६-१९
६	वर्तमानकाळात महात्मा फुले यांच्या शैक्षणिक विचारांची प्रासंगिकता प्रा. डॉ. एच. टी. सातपुते	२०-२४
७	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे राष्ट्रीय एकात्मता व सुरक्षा विषयक विचार प्रा. जि. एन. सोनवणे	२५-२६
८	राजर्षी छत्रपती शाहू महाराजांचे प्रशासन विषयक धोरण प्रा. दिक्षीत एस. डी. प्राचार्य डॉ. पिंपळे बी. एस.	२७-३२
९	वसंतराव नाईक यांचे हरितक्रांती विषयक विचार डॉ. एस. एस. बिरंगणे	३३-३५
१०	लोकमान्य टिळकांच्या राजकिय विचारांची प्रासंगिकता प्रा. गोपालकृष्ण श्रीराम राखोडे	३६-३९
११	वर्तमान काळात महात्मा जोतिबा फुलेंच्या शैक्षणिक विचारांची प्रासंगिकता मिलिंद रघुपती गाडे	४०-४३
१२	महात्मा गांधीजी - राष्ट्रभक्ती आणि आर्थिक विचार डॉ. आर. के. जाधव	४४-४७

१२. महात्मा गांधीजी - राष्ट्रभक्ती आणि आर्थिक विचार

डॉ. आर. के. जाधव

सहाय्यक अर्थशास्त्र विभाग, म.स.गा. कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, मालेगाव, नाशिक.

प्रस्तावना

भारतात मोठ्या प्रमाणात चंगळवाद व भौतिकवाद वाढला आहे. त्यामुळे नैतिकता मृत्यूपथास गेली आहे. भौतिक आणि वैयक्तिक सुखासाठी जनता स्वार्थी झाली आहे. त्यामुळे राष्ट्रभक्तीतून राष्ट्र उभारणी होण्यास खीळ बसत चाललेली आहे. भारतीय प्राचीन महान संस्कृतीचा आपण नाश करत आहोत. पाश्चीमात्यांच्या विध्वंसक विचारांचा अवलंब करून भारतातील चिरस्थायी / शाश्वत नितीमुल्यांच्या माध्यमातून चाललेली आर्थिक सामाजिक व सांस्कृतीक प्रगती आपण गमावून बसलो आहोत. यासाठी महात्मा गांधीजींनी सांगितलेल्या नैतिकता, सत्यधर्म, अहिंसा, असहकार या विचारांच्या जोरावर आपण जगात आदर्श निर्माण करू शकतो. त्यासाठी त्यांच्या विचारांची समाजात बीजे रुजविणे आवश्यक आहे.

ग्रामीण विकासासंबंधीचे मुलगामी विचार त्यांनी त्यांच्या "हिंद स्वराज्य" या पुस्तकातून मांडले आहे. राष्ट्रीय कर्तव्य प्रत्येक व्यक्तीने जबाबदारीने पार पाडावे, त्यासाठी राज्यकर्त्यांनी जनतेसाठी असा विचार करावा की जनतेसाठी जास्तीत जास्त चांगले कार्य करता येईल. व जनतेनेही तितक्याच प्रमाणात राज्यकर्त्यांविषयी चांगले विचार करावे. प्रत्येक व्यक्तीने असा विचार करावा की आपण राष्ट्राचे नागरीक आहोत. राष्ट्र आपले आहे. त्यासाठी आपल्या दैनंदिन गरजा भागवून आपल्या अतिरिक्त धनसंपत्ती असेल तर त्याचा काही भाग आपण आपल्या जवळ राष्ट्रीय कर्तव्य म्हणून देशहितासाठी द्यावा. जेणे करून राष्ट्र उभारणीत आपला हातभार लागेल व राष्ट्र संपन्न बनेल.

संशोधन पध्दती

प्रस्तुत संशोधनासाठी दुय्यम साधनांचा वापर करण्यात आलेला आहे. संदर्भ ग्रंथ, संकलित वाङ्मय, अहवाल इत्यादींचा वापर करून विश्लेषणात्मक शोध निबंध सादर करण्यात आलेला आहे.

उद्दीष्ट

- 1) महात्मा गांधीजींची राष्ट्र भक्ती अभ्यासणे.
- 2) महात्मा गांधीजींच्या आर्थिक विचारांचे विविध पैलू अभ्यासणे.

3) महात्मा गांधीजींच्या ग्रामीण विकासाच्या विचारांचा अभ्यास करणे.

ग्रामोद्योग व कुटीरद्योग

यांत्रिकीकरणामुळे श्रमिकांना बेकार व्हावे लागते. म्हणून गांधीजींना भारतामध्ये आर्थिक, सामाजिक समस्या निर्माण होतील असे कुठलेच पाश्चात्य यांत्रिकीकरण नको होते. गांधीजींच्या मते यंत्रामुळे मानवी श्रमाचे महत्व कमी होते. व भांडवलदारांचे केंद्रीकरण होऊन मक्तेदारी निर्माण होते. आणि शोषणास सुरुवात होते. भारतात मनुष्यबळ मोठ्या प्रमाणात आहे. त्यासाठी यांत्रिकीकरणाचा विवेकपूर्ण वापर करून ग्रामोद्योगांची निर्मिती करून खेड्यात नवचैतन्य निर्माण करावे. त्यात जे ग्रामोद्योग खेड्याशी, साधनसामग्रीशी सुसंगत कमी भांडवलावर उभारल्या जाणारे असावे जास्तीत जास्त रोजगार खेड्यातच निर्माण करण्यात यावा. एकूणच ग्रामोद्योग व कुटीर उद्योगावर गांधीजींचा भर होता त्यांना भविष्यातील भारत खेड्यात पहावयाचा होता.

आज जागतीक पातळीवर गांधीजींच्या विचारांची अत्यंत आवश्यकता आहे. कारण प्रत्येक देश आपल्या स्वसंरक्षणाच्या भितीपोटी अणुबाँम्ब सारख्या महाविनाशकारी क्षेपणास्त्रांची निर्मिती करत आहे. प्रत्येक देश आपल्या ताकदीचा अवलंब करून भौतिक सुखाच्या मागे जाऊन विनाशाकडे वाटचाल करत आहे. त्यासाठी त्यांनी सांगितलेल्या विश्व शांतीची तत्वे अंगीकारून जागतिक शांतता राखण्यासाठी प्रत्येकाने प्रयत्नशील राहिले पाहिजे.

मजूर वर्गाविषयीचे आर्थिक विचार

15 ऑगस्ट 1920 रोजी मद्रास येथे मजूर वर्गाचे हक्क आणि कर्तव्ये यावर भाषण देत असताना महात्मा गांधींनी मजुरांना असा आर्थिक व मानसिक संदेश दिली की, प्रत्येक व्यक्तीला खाण्यापूर्वी आपल्या हातापायांचा वापर करावाच लागतो. म्हणूनच आपल्या शरीरांनी श्रम करण्यात तुम्ही केवळ जीवनाच्या कायद्याचाच अंमल करीत आहात आणि ते तुमच्या वाट्याला आले आहे. त्याबद्दल असमाधान मानण्याचे तुम्हाला बिलकुल कारण नाही. उलट ज्या देशाकरिता तुम्ही श्रम करीत आहेत. त्याचे तुम्ही स्वतःला विश्वस्त माना असे मी तुम्हाला सांगेन. राष्ट्रांत नवकोट नारायण, भांडवलवाले नसले तरी चालेल परंतु जर श्रम करणारे नसतील तर त्या राष्ट्राचे मुळीच चालणार नाही. तुमची कर्तव्ये काय? तुमच्या जबाबदाऱ्या काय? आणि तुमचे हक्क कोणते? हे सर्व विचारात घेऊन आपण निरपवादपणे आपली कर्तव्ये अधिक परिणामकारकरीत्या आणि अधिक प्रांजळपणाने पार पाडली पाहिजे. आणि तितक्याच जबाबदारपणे मालक वर्गाने मजुरांप्रती आपली कर्तव्ये पार पाडली पाहिजे.

दारिद्र्याविषयी विचार

महात्मा गांधीजींच्या मते, भारत अधिकाधिक गरीब होत आहे. याचे कारण हातमागाचा धंदा लुप्त होत आहे. लुप्त होण्यामागे दिवसेंदिवस वाढत चाललेली स्पर्धा व कच्चा मालाची निर्यात म्हणून भारतात गरीबीच्या

प्रमाणात वाढ होत आहे. आजही भारतात सन 2015- 16 च्या संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रमानुसार भारतात 33.8% लोकसंख्या गरीब आहेत. सन 2011-12 च्या रंगराजन समिती नुसार भारतात 29.5% लोकसंख्या दारिद्र्यात जीवन जगत आहे. त्यात ग्रामिण भागात 30.9% तर शहरी भागात 26.4% लोकसंख्या दारिद्र्यात जीवन जगत आहेत. यावर उपाय करावयाचे असतील तर त्यातील एक म्हणजे (गांधीजींच्या नुसार) कच्च्या मालाची निर्यात न करता त्यावर प्रक्रिया करणारे उद्योग स्थापन करण्यात यावे. जेणे करून जास्तीत - जास्त उद्योग निर्माण होऊन रोजगार निर्माण होईल व दारिद्र्यात घट होईल.

परदेशात जाणाऱ्या प्रवाशाविषयीचे आर्थिक विचार

गांधीजींच्या मते जे प्रवासी परदेशात पैसे कमविण्यासाठी जातात. ते जास्त पैसा कमवण्याच्या नादात नैतिकता विसरतात. त्यामुळे त्यांच्या भौतिक गरजा पूर्ण करण्याच्या आशेने कधीच सुखी नसतात.

धार्मिक सन उत्सवासंबंधी आर्थिक विचार

सण उत्सवामध्ये लोक मोठ्या प्रमाणात पैशाचा अपव्यय करतात. यासंबंधी गांधीजींनी दिवाळी सणाचे उदाहरण देऊन जनतेला असा उपदेश केला की, दिवाळीत मौजमजा करू नयेत, फटाके उडवू नयेत, जुगार खेळू नये, अनेक प्रकारची पक्कवानूने करू नयेत. या सर्वांमधून वाचणारे पैसे आपण स्वराज्यासाठी द्यावेत यातून गांधीजींनी चैन करण्याच्या, उधळपट्टी करणाऱ्या जनतेला एक प्रेमाचा सल्ला देऊन तुमच्या जवळ असलेल्या पैशाचा तुम्ही अपव्यय न करता तो देशहितासाठी द्यावा असे सांगितल्याचे दिसते.

राष्ट्रीय कर्तव्य

राष्ट्रविषयक जबाबदाऱ्या पार पाडतांना राज्यकर्त्यांचा जनतेकरता काय चांगले करता येईल असा दृष्टीकोन असावा व जनतेही राज्यकर्त्यांसाठी काय चांगले करता येईल असा दृष्टीकोन बाळगावा. या प्रकारचा संसर्ग दुसऱ्याला तयार करून तो अमलात आणावा जेणेकरून त्याच्या माध्यमातून दुसऱ्याचे जीवन बदलून टाकेल, त्यासाठी सर्वांनी शूर व्हावे, प्रामाणिक व्हावे, बलिदान देण्यास शिकावे, निर्भय व्हावे, ईश्वरावर श्रद्धा ठेवावी आणि सरकारच्या इनामांची लालूच घेऊ नये जो कोणी या सर्व बाबींचा अवलंब करेल तो स्वतंत्र बनेल आणि त्याच्या स्वतंत्रपणाचा संसर्ग दुसऱ्याला लागल्या वाचून राहणार नाही. यातून राष्ट्र उभारणीस हातभार लागेल. राष्ट्र रोगमुक्त बनेल एकदा का राष्ट्र रोगमुक्त झाले की, राष्ट्राच्या संपत्तीत वाढ झाल्याशिवाय राहणार नाही. यासाठी बलिदान, स्वार्थत्याग आणि शिस्त या बाबींचा अवलंब करावा लागेल.

म्हणजेच गांधीजींच्या भाषेत दुसऱ्याचे रक्ताने भरलेले हात धुवायला सांगण्या अगोदर आपण रक्ताने भरलेले हात धुवायला पाहिजे म्हणजे आजच्या परिस्थितीतील आर्थिक शोषण असेल.(Corruption) असेल याचा नाश करावयाचा असेल तर त्याची सुरुवात स्वतः पासून करावी.

निष्कर्ष

देशभक्तीतून ग्रामीण विकास व ग्रामीण विकासातून राष्ट्र उभारणी हा महात्मा गांधीजींच्या विचाराचा पाया होता. राष्ट्र उभारणीसाठी परिणामी उपाशी राहण्याची वेळ आली तरी ती स्वीकारा नव्हे तर भीक मागा परंतु आपल्या राष्ट्रीय कर्तव्याच्या मार्गाचा विसर पडू देऊ नका, असा खडतर परंतु नैतिक मार्ग महात्मा गांधींनी सांगितला. आपल्या आर्थिक विचारांची बीजे जनतेमध्ये रुजवून ती प्रत्येकाने स्वतःमध्ये रुजवून स्वतः बरोबर समाज, गाव व राष्ट्र उभारणीस मदत करा असा विचार महात्मा गांधीजींनी देशातच नव्हे तर जगात रुजवलेला आहे. ह्या नैतिकतेच्या विचारातून आपल्या देशातील विध्वंसक झालेली परिस्थिती पूर्वस्थितीत आणू शकतो.

मजुर वर्ग, परदेशात जाणारा वर्ग, देशातील श्रीमंत वर्ग, सण उत्सवामध्ये अवाजवी पैसा खर्च करणारा वर्ग या सर्वांना गांधीजींनी देशाच्या हितासाठी आपण काहीतरी केले पाहिजे जेणेकरून देशातील बेरोजगारांची व गरीबांची परिस्थिती सुधारण्यासाठी आपण देशभक्ती म्हणुन देशाला आर्थिक हातभार लावला पाहिजे. असे विकासात्मक विचार महात्मा गांधीजींनी त्यांच्या आर्थिक विचारातून दिल्याचे दिसून येते.

संदर्भ

- 1) प्रसिध्दी विभाग महाराष्ट्र राज्य (जानेवारी 1915 - ऑक्टोंबर 1917) : "महात्मा गांधी यांचे संकलित वाङ्मय", खंड - 13, संचालक प्रसिध्दी विभाग, महाराष्ट्र सरकार, मुंबई - 1.
- 2) भिसे आर. एम. (ऑक्टोंबर 2012) : "वर्तमान परिस्थिती महात्मा गांधीजींच्या विचारांची आवश्यकता", प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगांव
- 3) प्रसिध्दी विभाग महाराष्ट्र राज्य (जुलै - नोव्हेंबर 1920) : "महात्मा गांधी यांचे संकलित वाङ्मय", खंड - 18, संचालक प्रसिध्दी विभाग, महाराष्ट्र सरकार, मुंबई - 1.
- 4) <https://mr.m.wikipedia.org>
- 5) <https://m.youtube.com>